

УДК [930.25:34](438)

Р. І. МЕЛЬНИК*

ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ В АРХІВНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПОЛЬЩІ

Розглянуто основні етапи законотворчої діяльності у Польщі у ХХ ст. у сфері здійснення нагляду, захисту й управління сукупним архівним фондом країни. Проаналізовано відповідні нормативно-правові акти та ключові поняття польського архівного законодавства – Державний архівний фонд (у редакції 1952 і 1957 рр.) та Національний архівний фонд.

Ключові слова: Державний архівний фонд; Національний архівний фонд; архівні документи; архівні фонди; державна архівна служба.

Поняття Національного архівного фонду (далі – НАФ) у розумінні всієї сукупної архівної спадщини країни у сучасній польській архівістиці є не лише ключовим, а й без перебільшення визначальним, оскільки вказує мету і наповнює конкретним змістом функціонування національної архівної системи країни. Виходячи за межі наукових знань і теоретичних уявлень та проникаючи у сферу реальних суспільних, політичних, економічних і культурних відносин у всіх їх можливих формах і проявах, воно водночас виступає повноцінною самостійною правовою категорією з набором певних властивих лише їй об'єктивних ознак і характеристик.

Рішення про введення у польське архівне законодавство поняття НАФ не було несподіваним, а стало логічним і закономірним наслідком процесів, які відбувалися у суспільно-політичному житті Польщі та її архівній сфері починаючи з відновлення польської державності та створення у ній національної архівної служби у 1918–1919 рр. Затвердження у 1983 р. на законодавчому рівні поняття НАФ передували декілька етапів розвитку архівної системи країни, кожен із яких супроводжувався розробкою й ухваленням відповідної нормативно-правової бази архівної справи, реорганізацією і розбудовою державної архівної служби й мережі підпорядкованих їй архівів, а також вирішенням організаційних і методичних проблем, пов'язаних із комплектуванням, зберіганням й опрацюванням архівних збірок та використанням інформації, яка в них містилася. У цей же час зусилля польських архівістів спрямовувались на накопичення, аналіз й систематизацію нових та переосмислення уже

* *Мельник Ростислав Ігорович* – кандидат історичних наук, завідувач сектору зберігання документів давнього періоду Центрального державного історичного архіву України, м. Львів.

відомих знань і відомостей про архіви та архівні документи. Бурхливий інституційний розвиток архівних установ, зумовлений розширенням їх адміністративних повноважень, посилення їх ролі в культурному, економічному й науковому житті польського суспільства, постійне зростання потреб останнього у ретроспективній інформації, врешті, як зазначалося, значні досягнення у сфері теорії і методики архівної справи створювали на кожному із згаданих етапів передумови для перегляду й зміни чинних засад і підходів щодо реалізації державної політики в архівній галузі. Результатом цих змін стала тенденція до централізації архівної справи у Польщі та зміцнення державного впливу і контролю над архівними процесами, які у ній відбувалися. Ще одним важливим чинником зростання ролі держави в управлінні архівними установами та сукупним архівним фондом як цілісною інформаційною системою була потреба у накопиченні, концентрації, збереженні й максимально ефективному використанні її інститутами у державних цілях усіх наявних у країні інформаційних ресурсів та захисті національних інтересів в інформаційній сфері, а також примноженні, охороні, поширенні й популяризації національного культурного надбання, невід'ємною частиною якого були й архівні документи.

Аналізуючи причини й передумови впровадження і закріплення на законодавчому рівні у Польщі поняття НАФ, окремо слід відзначити вплив політичних обставин. В умовах існування в країні з середини 1940-х до кінця 1980-х рр. соціалістичного устрою з властивою для нього жорсткою регламентацією усіх сфер життєдіяльності суспільства та пануванням командно-адміністративних підходів до організації й управління суспільними процесами архівна галузь розглядалася як один із елементів державного будівництва, а тому закономірно підлягала націоналізації і централізації. Це стосувалося не лише й не стільки архівних установ, як архівних документів, які разом утворювали архівний фонд держави. Безпосереднім наслідком цих змін було зміцнення державного контролю над документальними процесами, які відбувалися на усіх рівнях функціонування державного організму.

У міжвоєнний період у польській архівістиці проблема архівного фонду держави на законодавчому рівні не порушувалася, відповідно не існувало й окремого поняття для його позначення. Правовою підставою для організації архівної справи і діяльності архівів у цей час був Декрет про організацію державних архівів та охорону архівних документів від 7 лютого 1919 р.¹ Опираючись на німецький і французький досвід в архівній сфері він заклав основи централізованої державної архівної служби Польщі. Керівництво її архівами та їхніми фондами мав здійснювати спеціально створений при Міністерстві віросповідань та освіти орган – Відділ державних архівів. Згідно з Декретом державні архіви в обов'язковому порядку комплектувалися докумен-

тами, які були створені або створювалися в результаті діяльності органів державної влади, державних установ й організацій. Поза сферою впливу Відділу державних архівів й надалі залишалися численні міські і церковно-монастирські архіви, родинні архіви та рукописні збірки й колекції представників великої земельної власності, архіви й архівні підрозділи фінансово-кредитних, господарських, промислових і торговельних установ, підприємств й організацій, а також архівні документи, що були приватною власністю фізичних осіб. Разом із документами, які зберігалися у державних архівах, вони утворювали сукупний архівний фонд республіки. Слід зазначити, що декрет не встановлював жорстких рамок комплектування державних архівів. Окрім документів власне державного походження, він надавав їм право приймати на зберігання також документи органів церковної влади, релігійних і громадських організацій, приватних підприємств і організацій, які діяли на території країни, а також документи колишніх окупаційних органів. Окремий пункт декрету визначив обов'язком усіх державних архівів збирати і зберігати рукописні пам'ятки різного характеру, які стосувалися культури, історії, внутрішніх і зовнішніх відносин Польської держави.

Позбавлена права здійснювати адміністративне керівництво фондами, вилучених з її підпорядкування архівів, державна архівна служба Польщі була наділена при цьому стосовно них досить широкими контрольно-наглядовими функціями. За порозуміння і за згодою міністра віросповідань й освіти та інших міністрів вона могла проводити перевірки недержавних архівів щодо їх наукової і технічної діяльності, виявляючи у них відповідні недоліки та надаючи необхідні рекомендації і допомогу для усунення цих недоліків. Це положення поширювалося також на приватні архівні збірки. Відділ державних архівів надавав їхнім власникам методичні рекомендації щодо зберігання і реставрації архівних документів. До його обов'язків входило збирання відомостей про архівні збірки й документи, які залишалися без належного нагляду й перебували під загрозою знищення, та передача їх на тимчасове (а за потреби і постійне) зберігання до державних архівів. Такі ж функції було покладено на Відділ з виявлення і повернення з-за кордону до Польщі архівних документів, які з'явилися у результаті діяльності польських або окупаційних органів влади, що раніше діяли на її території². Наведені факти не лише свідчили про високий рівень усвідомлення і розуміння центральною владою міжвоєнної Польщі важливості усіх без винятку архівних документів незалежно від їх походження та форми власності на них як джерел цінної інформації і культурно-історичних пам'яток, а відтак визнання нею потреби і готовності вироблення єдиної державної політики стосовно спільного архівного фонду республіки з метою його збереження і примноження, але фактично створювали правові основи для реалізації цієї політики на практиці. Поглибленню

централізації архівної справи, як і подальшому посиленню державного чинника в управлінні архівною галуззю країни, зокрема в організації й керівництві її архівним фондом, тоді ще перешкоджали особливості суспільно-політичного устрою Польщі, який перешкоджав надмірному втручання держави у діяльність самоврядних, церковних, громадських і приватних структур, надаючи останнім право самостійно створювати й вести свої архіви й архівні підрозділи.

Започаткованій у міжвоєнний період реформі архівної справи щодо Другої світової війни під впливом докорінних суспільно-політичних перетворень було надано у Польщі нового, ще сильнішого імпульсу. Проголошення Польської Народної Республіки та утвердження у ній соціалістичного устрою визначили тенденції розвитку її архівної системи у другій половині ХХ ст. Вони полягали в реорганізації архівної справи на основі принципів і методів марксистсько-ленінської методології та у відповідності з новим суспільно-політичним й адміністративним устроєм країни. Архівні установи з їхніми фондами підлягали націоналізації, підходи до організації архівної справи – уніфікації, а сама державна політика в архівній сфері – централізації. Природно, що орієнтиром і взірцем для наслідування для польських урядових, наукових й архівних кіл став на той час уже майже 30-річний радянський досвід архівного будівництва³.

Робота над новим архівним законодавством розпочалася у Польщі у 1946 р. Тоді її архівістами було розроблено й подано на розгляд новий проект декрету про державні архіви. Враховуючи радянський архівний досвід, він передбачав два принципи нововведення: 1) створення організованої за ієрархічним принципом і на основі територіально-адміністративного поділу країни мережі державних архівів із централізованим керівництвом цією мережею та документами, які в ній зберігалися; 2) здійснення державною архівною службою та її органами нагляду й контролю за організацією і діяльністю архівних підрозділів державних установ, підприємств й організацій із наділенням її винятковими повноваженнями надавати їм дозволи на знищення документів тимчасового зберігання. Окрім цього, проект декрету вводив у польське архівне право два нових поняття: “державний архівний фонд” (*państwowy zasób archiwalny*) та “архівні матеріали” (*materiały archiwalne*)⁴.

Наступним важливим етапом у реформуванні повоєнної архівної системи Польщі стала архівна конференція, яка відбулася у вересні 1948 р. у рамках Сьомого з’їзду польських істориків у Вроцлаві. На ній було сформульовано й подано на обговорення положення нормативного акту, який мав реорганізувати архівну справу відповідно до нових суспільно-політичних й економічних умов. В його основу було покладено принцип централізації і неподільності архівних фондів, що передбачав зосередження в державних архівах архівних документів, які

мали наукове, політичне і поточне практичне значення. Усі ці документи незалежно від часу їх створення і місця зберігання разом повинні були утворювати єдине ціле – Державний архівний фонд. Керівництво цим фондом та всією державною архівною службою Польщі мав здійснювати спеціально уповноважений орган виконавчої влади – Головна дирекція архівів⁵. Опрацьований на підставі виголошених на конференції тез і пропозицій проект закону складався приблизно із ста статей, які охоплювали майже увесь спектр архівної проблематики. Згодом від нього змушені були відмовитися і зосередитися на підготовці нової версії архівного декрету, в якому лише у загальних рисах мали бути прописані основні принципи організації архівної справи та діяльності архівів в умовах соціалістичної дійсності.

Період активного реформування архівної галузі Польщі і водночас закріплення на законодавчому рівні фактичних змін, які відбулися у ній ще у перші повоєнні роки, припав на 1950-ті рр. Усе розпочалося з ухвалення 29 березня 1951 р. Декрету про державні архіви⁶. Він не лише запровадив нові засади організації архівної справи, а й взагалі став базовим документом усього повоєнного польського архівного права. Усі наступні нормативно-правові акти у тому числі й Закон про Національний архівний фонд та архіви від 14 липня 1983 р. лише розширили й конкретизували викладені у ньому тези⁷. Хоча за початковим задумом законотворців декрет мав створити умови для впровадження у Польщі соціалістичної моделі архівного будівництва на зразок тої, що вже роками існувала в СРСР, він започаткував період творення її архівістами власних оригінальних організаційних і методичних концепцій.

Основним нововведенням Декрету була централізація державної політики Польщі в архівній сфері. Для її проведення створювався підпорядкований безпосередньо Голові Ради Міністрів центральний орган виконавчої влади – Головна дирекція державних архівів. На момент ухвалення Декрету Польща була єдиною державою серед усіх країн соціалістичного табору, в якій державна архівна служба отримала статус центрального відомства з широкими міжвідомчими повноваженнями⁸. Йому підпорядковувалася мережа державних архівів, яку утворювали архіви трьох рівнів: центральні (у Варшаві), воєводські й повітові. Ще одним не менш фундаментальним нововведенням Декрету було запозичене ним з радянської архівної справи поняття “державний архівний фонд”, яке стало основоположним принципом всієї сучасної польської архівістики⁹. Збирання архівних документів і комплектування ними цього фонду, їх облік, опрацювання, зберігання і використання стало основним завданням державної архівної служби та її органів. Окрім цього, вони повинні були здійснювати нагляд і контроль за створенням і зберіганням документів Державного архівного фонду (далі – ДАФ) в державних установах, підприємствах і організаціях та за діяльніс-

тю архівних підрозділів цих інституцій. До того часу між державними архівами й архівними підрозділами не існувало сталого зв'язку, а тому документи передавалися на зберігання до архівів нерегулярно. З прийняттям Декрету архівна служба отримала змогу контролювати всі етапи процесу формування її архівних фондів – від створення і надходження архівних документів на тимчасове зберігання до архівних підрозділів установ, підприємств і організацій до передачі їх на постійне зберігання до державних архівів. Це революційне рішення поклато початок нового етапу у діяльності польських архівів¹⁰. Головній дирекції державних архівів було доручено здійснювати централізоване керівництво усіма державними архівними установами та їхніми фондами. Це положення, щоправда, не поширювалося на архівні установи, які перебували у структурі трьох Міністерств – національної оборони, громадської безпеки (пізніше – внутрішніх справ) і закордонних справ. Внутрішню організацію, сферу й порядок діяльності цих установ, а також умови користування документами, які в них зберігалися, визначали керівники згаданих відомств за погодженням із Головою Ради Міністрів.

Декретом про державні архіви Польська Народна Республіка однією з перших серед усіх соціалістичних країн визначила поняття “архівні матеріали” повноцінною правовою категорією, а самі архівні документи об'єктом правових відносин. У 1950–1960-х рр. це поняття вживалося у широкому значенні й охоплювало усі документи, що зберігалися в архівних підрозділах установ, підприємств й організацій незалежно від того чи вони підлягали знищенню, чи мали передаватися на постійне зберігання до державних архівів. На означення документів, які зберігалися в цих архівах і таким чином формували ДАФ, вживалося прийняте ще у довоєнній польській архівістиці збірне поняття – *archiwalia*¹¹.

Окрема постанова Ради Міністрів від 26 квітня 1952 р. дала роз'яснення поняттю “Державний архівний фонд” і визначила склад його документів¹². Під ним слід було розуміти сукупність усіх архівних документів країни, які мали суспільне, політичне, економічне й наукове історичне значення. З точки зору видової приналежності ними могли бути різноманітні офіційні документи, книги, письмова документація, карти й плани, фото і фонографічні матеріали, а також інші документи незалежно від змісту, форми, техніки, часу й способу їх створення, а також місця зберігання¹³. У складі ДАФ було виокремлено дві групи документів. До першої з них належали документи центральних і місцевих органів державної влади й адміністрації, колишніх органів місцевого самоврядування (ліквідоване у 1950 р.), керівних органів господарського й професійного самоврядування, державних і комунальних підприємств й організацій, банківських установ, громадських і культурних товариств й організацій, а також ліквідованих приватних підприємств.

Другу групу утворювали документи, що були результатом діяльності органів державної влади й адміністрації, а також інституцій іноземних держав, які у минулому функціонували на території Польської держави у її повоєнних кордонах, якщо тільки їхня діяльність стосувалася її земель. Складовою частиною ДАФ оголошувалися також документи націоналізованої великої земельної власності та польських родів і родин, які відіграли визначну роль в історії Польщі. Згідно з постановою, усі документи ДАФ мали зберігатися у державних архівах. Ця норма не поширювалася на документи політичних партій і організацій, керівництво якими здійснювали відповідні партійні органи.

Нова постанова Ради Міністрів від 19 лютого 1957 р., як і попередня, не давала чіткого визначення поняттю “Державний архівний фонд” (таким і надалі вважалася сукупність архівних документів країни, які мали суспільне, політичне, економічне й наукове історичне значення), лише конкретизувала й розширила його зміст¹⁴. Зазнав деяких змін також обсяг самого поняття “архівні документи”. Окрім документальних матеріалів на паперових носіях (документів офіційного походження, письмової документації, книг, листування, фінансової, технічної і статистичної документації, карт і планів незалежно від техніки їх виконання), ними могла бути також будь-яка документація, створена механічним способом (фотографії, фільми, звукозаписи тощо)¹⁵.

Усі документи, які складали ДАФ, згідно з постановою від 1957 р. поділялись на дві групи. В основі такого поділу було покладено формацийний підхід, вихідним критерієм якого була належність архівних документів до двох різних, з позицій тодішнього режиму, історичних епох: феодально-буржуазної та соціалістичної. У рамках кожної групи документи за інституційним й особовим походженням поділялися на підгрупи. До першої групи належали документи, які відклялися після 22 липня 1944 р. (прийнята офіційною історіографією дата зародження Польської Народної Республіки). Вона складалася з двох підгруп. Першу з них складали документи, які були результатом діяльності юридичних осіб: органів державної влади й адміністрації; колишніх органів місцевого самоврядування; судових органів; державних і комунальних підприємств, установ й організацій; військових частин і формувань; виробничих і професійних спілок; політичних і громадських організацій; наукових, освітніх, культурних і мистецьких закладів; ліквідованих приватних підприємств; польських інституцій, які діяли за кордоном. Другу підгрупу утворювали документи відомих державних і громадських діячів Польщі, а також представників її науки, літератури і мистецтва. До другої групи належали документи починаючи від найдавніших часів до 22 липня 1944 р. Вона складалася з трьох підгруп. До першої підгрупи належали документи, які виникли в результаті діяльності юридичних осіб: органів державної влади й адміністрації;

органів станового, територіального, професійного й господарського самоврядування; судових органів; державних підприємств, установ й організацій; фінансово-кредитних установ; військових частин і формувань; кооперативних, професійних, громадських і приватних організацій; наукових, освітніх, видавничих, культурних і мистецьких закладів; польських інституцій, які функціонували за кордоном. Другу підгрупу утворювали документи магнатських і шляхетських родів, їхніх маєтків та підприємств, які перейшли у державну власність. У третю підгрупу було виділено документи визначних державних і громадських діячів, представників науки, літератури й мистецтва, які перебували у власності держави. Окрім двох основних, розділених хронологічно груп документів, в окрему, третю, групу було віднесено документи органів державної влади, організацій та інституцій інших держав, а також окупаційних військових частин і формувань, які колись функціонували на території Польської держави у її повоєнних кордонах.

Згаданий поділ ДАФ Польщі на декілька хронологічно-тематичних груп був суто декларативним та мав лише теоретичне значення. На практиці він майже не вплинув на організацію архівної справи. Правовий статус і значення виділених у постанові груп документів уже через самий факт їх належності до ДАФ були однаковими. При організації системи й мережі державних архівів та визначенні їх профілю і характеру діяльності було враховано насамперед адміністративно-територіальний принцип, а не періодизацію документів, які в них зберігалися. Запропонований поділ документів ДАФ створював підстави для закріплення на законодавчому рівні відмінних умов та порядку доступу й користування різними групами його документів. Централізоване керівництво ДАФ здійснювала Головна дирекція державних архівів.

Постановою було визначено порядок і механізм формування ДАФ документами, які створювалися після 1944 р. (документи до 1944 р. становили історичний фонд архівів). Усі документи повинні були тимчасово зберігатися в архівних підрозділах установ, підприємств і організацій, в яких були створені, після чого документи ДАФ передавалися на постійне зберігання до державних архівів, у зоні комплектування яких перебували, а інші документальні матеріали, які не надходили до фонду, після втрати свого практичного значення підлягали відбору й знищенню. Право визначати такі документи і надавати дозволи на їх знищення мали Головна дирекція державних архівів та підпорядковані їй центральні й воєводські державні архіви. На прохання окремих інституцій, таких як Польська академія наук, вищі навчальні заклади, музеї і бібліотеки, дирекція могла надати їм дозвіл на тривале зберігання у їхніх архівах й архівних підрозділах документів ДАФ. Як складова частина цього фонду у польській архівній справі з'явилося поняття *powierzony zasób archiwalny* (дослівно – довірений архівний фонд).

Установи, яким було доручено його зберігання, називалися *archiwa z powierzonym zasobem archiwalnym*¹⁶. Терміни зберігання документів в таких архівах визначали міністри та керівники відомств, у структурі яких вони діяли. Постановою Ради Міністрів від 30 грудня 1958 р. Головна дирекція державних архівів та її органи втратили надане їм попередніми актами право здійснювати керівництво й нагляд за документами ДАФ, які зберігалися у відділах рукописів наукових бібліотек або були створені в результаті їхньої діяльності. Водночас державна архівна служба повинна була вести централізований облік цих документів¹⁷.

Після реформування у 1950-х рр. архівної галузі Польщі увесь її архівний фонд було поділено на дві частини – ДАФ та архівні документи, які не входили до його складу або, умовно кажучи, недержавний архівний фонд. За походженням, правовим статусом і юрисдикційною підпорядкованістю його документів ДАФ структурно не був однорідним суцільним документальним комплексом та складався з таких частин: 1) архівний фонд державних архівів, підпорядкованих Головній дирекції державних архівів. Він складався з документів, які в них зберігалися, а також документів, які зберігалися в архівних підрозділах державних підприємств, установ й організацій та мали передаватися на постійне зберігання до державних архівів; 2) архівні фонди державних інституцій, які користувалися правом постійного зберігання створених у них документів (ПАН, Головне статистичне управління та вищі навчальні заклади); 3) архівні фонди Міністерств національної оборони, внутрішніх і закордонних справ. Формально вони належали до ДАФ, хоча не підпорядковувалися державній архівній службі Польщі. Для порівняння – в СРСР архівні фонди правоохоронних і силових структур закритого типу взагалі не підпадали під трактування ДАФ, а тому фактично становили своєрідний “позадержавний” архівний фонд; 4) архівні фонди політичних партій і організацій: правлячої Польської об’єднаної робітничої партії, Об’єднаної народної партії та Демократичної партії. Їх було вилучено з-під контролю державної архівної служби й підпорядковано відповідним партійним органам. Як і у випадку з архівним фондом КПРС, комплектування і використання партійних архівних фондів у Польщі регламентувалися внутрішніми партійними нормативними документами й інструкціями. Слід однак зазначити, що на відміну від радянської архівної системи, у польській повоєнній архівістиці не існувало поняття окремого партійного архівного фонду; 5) рукописи й інші документи архівного характеру, які зберігалися у відділах рукописів деяких наукових бібліотек і музеїв та наукових інституціях (Військовий історичний інститут, Єврейський історичний інститут, Головна комісія дослідження гітлерівських злочинів у Польщі). Усі їхні архівні збірки, хоча не підпорядковувалися державній архівній службі Польщі, перебували в неї на централізованому обліку.

Декрет про державні архіви від 1951 р. та ухвалені на його підставі три постанови про Державний архівний фонд від 1952, 1957 та 1958 рр. започаткували новий період в історії архівної справи Польщі. Визначені ними принципи і поняття стали основою для розвитку національної архівної системи Польщі у наступні роки. Водночас вони не змогли охопити всіх аспектів архівної проблематики. В умовах повоєнного часу основний акцент у них було зроблено на структурі й організації державної архівної служби. Проблема архівних документів, зокрема забезпечення їх правового захисту, порушувалася у цих актах лише побіжно. Відкритим залишалось питання правового статусу документів, які, згідно із законодавством, не підпадали під категорію ДАФ, однак як з інформаційної точки зору, так і їх культурної й історичної цінності мали значне суспільне й наукове значення. До таких, зокрема, належали численні архівні збірки монастирів, церковних громад і релігійних організацій, які мали свою власну розбудовану децентралізовану не підпорядковану державній архівній службі мережу архівів, та документи громадських організацій і фізичних осіб. Вирішення основних організаційних проблем водночас з інтенсивним розвитком архівних процесів вже незабаром змусило польських архівістів переглянути чинне законодавство та переосмислити існуючі підходи до організації архівної справи. До цього спонукали й фактичні зміни, які відбулися в архівній галузі країни, та, відповідно, спричинений ними стан архівів у 1960–1970-х рр. Ці зміни не відповідали, а в деяких моментах навіть суперечили архівному законодавству 1950-х рр. Особливо відчутно й гостро ці суперечності виявилися після ухвалення у 1962 р. Закону про охорону культурних пам'яток та музеїв. Згідно з ним, архівні документи розглядалися як пам'ятки культури й потрапляли до переліку культурних цінностей, які підлягали правовому захисту з боку держави. Це однаковою мірою стосувалося усіх архівних документів незалежно від їх походження, форми власності, а також юрисдикційної приналежності. Відтак під державний захист потрапляли не згадані в архівному кодексі документи церков і монастирів, громадських організацій і фізичних осіб. Розглядаючи архівні документи у контексті їх суспільної, культурної й історичної цінності, згаданий закон розширив їх правове трактування, вказавши при цьому на обмеженість прийнятого у польському архівному праві поняття ДАФ¹⁸.

14 липня 1983 р. після майже двадцяти років плідної праці над удосконаленням нормативної бази архівної справи Сейм Польської Народної Республіки ухвалив Закон про Національний архівний фонд та архіви¹⁹. Ним було визначено нові засади організації архівної справи в країні²⁰. На відміну від архівного кодексу, який він змінив, основну увагу в законі було приділено не архівним установам, їхній структурі й організації діяльності, а об'єкту цієї діяльності – архівним документам.

Квінтесенцією акту, врешті як і всієї архівної системи, стало поняття “Національного архівного фонду” (*narodowy zasób archiwalny*). Відповідно до змісту й структури НАФ було визначено систему державних архівів та завдання і порядок діяльності архівних установ. Основні положення закону, зокрема щодо введення поняття НАФ, збігалися, а в багатьох моментах навіть наслідували французький архівний закон від 1979 р.²¹

Згідно з визначенням, поданим у редакції закону від 1983 р., НАФ складався з документів, які були цінним джерелом історичної інформації про функціонування Польської держави, органів її державної влади і державних установ, її зв'язків з іншими державами; розвиток суспільного й економічного життя, діяльність політичних, громадських, господарських, професійних і релігійних організацій; розвиток науки, культури і мистецтва. З 1998 р. після відновлення у Польській республіці місцевого самоврядування до складу її НАФ було зараховано документи, які містили цінну інформацію про діяльність органів місцевого самоврядування та його інституцій²². Документами НАФ могли бути будь-яка письмова документація, кореспонденція, фінансова, технічна й статистична документація, карти, плани, фотографії, фільми, мікрофільми, відео й звукозаписи та інша документація незалежно від часу і способу її створення. Бурхливий розвиток у 1990-х – на початку 2000-х рр. сучасних інформаційних технологій та спричинене ним впровадження і застосування державними й недержавними інституціями у їхній діяльності систем електронного документообігу сприяли розширенню видових рамок документів, які формували НАФ. Так, згідно із Законом від 17 лютого 2005 р. про інформатизацію діяльності суб'єктів, які виконують державні функції, до складу НАФ увійшли також електронні документи²³. Усі документи НАФ Польщі підлягають постійному зберіганню. Загальний нагляд за ними спершу здійснював міністр науки, вищої освіти й техніки Польщі (з 1996 р. – міністр навчання) через керівника державної архівної служби — головного директора державних архівів²⁴. У 2000 р. цю функцію перебрав на себе міністр культури й охорони національної спадщини²⁵.

Важливим нововведенням закону, яке мало далекосяжні наслідки, був погляд на архівні документи з точки зору їх власного правового статусу, правового статусу їхніх творців, а також форми власності на них. Згідно з ним, весь НАФ Польщі було поділено на дві частини: Державний архівний фонд (*państwowy zasób archiwalny*) та Недержавний архівний фонд (*niepaństwowy zasób archiwalny*). За визначенням ДАФ спершу мав формуватися з документів, які були результатом діяльності державних органів влади, підприємств і організацій; іноземних органів державної влади й адміністрації, інституцій і організацій, релігійних громад та окупаційних військових частин і підрозділів за умови, якщо

на момент ухвалення закону згадані документи були на території Польщі. У 1998 р. до складу ДАФ було внесено також документи *місцевого самоврядування*. Окрім документів власне державного походження, до ДАФ можуть належати документи, що виникли у результаті діяльності недержавних інституцій і організацій та фізичних осіб, але за умови, що ці документи перейшли у власність держави внаслідок операцій купівлі-продажу, дарування й іншим законним шляхом, наприклад, через заповіт, або ж у випадку припинення існування (юридична особа) чи смерті (фізична особа) їх творця чи власника. Складовою частиною ДАФ є також документи усіх перелічених вище груп, що перебувають за межами Польщі в іноземних інституціях, однак на підставі міжнародного архівного права та прийнятої практики мають бути їй повернуті.

Керівництво ДАФ Польщі здійснює головний директор державних архівів. До 1989 р. поза сферою його повноважень перебували документи ДАФ, які зберігалися в архівах Міністерств національної оборони, внутрішніх та зовнішніх справ, а також органів найвищої влади Польської Народної Республіки – Сейму та Ради Держави. Вони підпорядковувалися відповідним міністрам та керівникам канцелярій Сейму й Ради. Остання у 1989 р. припинила своє існування, передавши свої повноваження Президенту республіки, документи адміністрації якого, так само як і Сенату, теж було вилучено з-під контролю державної архівної служби²⁶. З поваленням у Польщі комуністичного режиму та побудовою в країні демократичного устрою істотно збільшилася кількість адміністративно незалежних від головного директора державних архівів структур порівняно з попереднім періодом. У 1996 р. з-під його нагляду вийшла Служба охорони держави, керівництво документами якої передано її начальнику²⁷. У 2002 р. на базі служби було створено два нові органи з розділеними функціями – Агентство внутрішньої безпеки та Агентство зовнішньої розвідки. Їхні архіви було підпорядковано керівникам цих агентств²⁸. У 1998 р. з підпорядкування головного директора державних архівів було вилучено архівні документи Інституту національної пам'яті – Комісії переслідування злочинів проти польського народу, які перейшли у відання голови цього інституту²⁹. У 2000 р. архівні документи Сенату та адміністрації Президента було передано в управління керівників їхніх канцелярій³⁰. У 2003 р. центральна державна архівна служба вийшла з-під контролю над архівами фінансових і податкових органів³¹. У 2006 р. цей перелік поповнився Центральним антикорупційним бюро³², у 2007 р. – Бюро національної безпеки³³, у 2009 р. – Радою Міністрів Польщі³⁴ та органами у боротьбі з відмиванням коштів й фінансуванням тероризму³⁵.

Діяльність у сфері ДАФ, яка полягає у збиранні, обліку, зберіганні, опрацюванні й використанні його документів та проведенні інформа-

ційної політики в архівній сфері, здійснює мережа державних архівів. З 1983 до 2000 р. її утворювали архіви чотирьох видів: 1) архіви державної архівної служби під керівництвом головного директора державних архівів; 2) державні архіви, які не підпорядковувалися головному директору державних архівів; 3) архівні підрозділи державних інституцій, а з 1998 р. ще й органів місцевого самоврядування; 4) архів Комітету у справах радіо й телебачення. Мережа охоплювала всі архіви, в яких зберігалися документи ДАФ. Окрім них, роботу з документами фонду проводили інституції, яким головний директор державних архівів доручив зберігання архівних документів, та державні бібліотеки й музеї, в яких зберігалися документи ДАФ. До перших надалі належали ПАН з регіональними відділеннями, вищі навчальні заклади та Головне статистичне управління. На початку 1990-х рр. в Польщі було ліквідовано партійні архіви, а їхні фонди передано на зберігання до місцевих державних архівів³⁶. Внаслідок ліквідації у 1993 р. Комітету у справах радіо й телебачення та передачі його документів і документів державної організації “Польське радіо і телебачення” Архіву технічної документації у Варшаві і місцевим державним архівам та акціонерним товариствам “Телебачення польське” й “Радіо польське” у 2000 р. архів Комітету було вилучено з мережі державних архівів³⁷.

У результаті суспільно-політичних перетворень і адміністративних реформ кінця 1980-х – 1990-х рр. станом на середину 2011 р. структура ДАФ Польщі як складової частини НАФ мала такий вигляд: 1) архівний фонд центральних і місцевих архівів, підконтрольних головному директору державних архівів³⁸; 2) архівний фонд державних архівів, який у зв'язку з особливим статусом творців його документів та їх специфічним характером не підпорядковується головному директору державних архівів. Порівняно з періодом, який передував ухваленню архівного закону, перелік цих архівів значно розширився. Окрім архівів трьох Міністерств – національної оборони, внутрішніх та зовнішніх справ, – до них належать або у різні роки належали: архіви Ради Держави (до 1989 р.) й Сейму, Сенату й адміністрації Президента республіки (з 1989 р.), Служби охорони держави (1996–2002 рр.), Інституту національної пам'яті – Комісії з розслідування злочинів проти польського народу (з 1998 р.), Агентств внутрішньої безпеки й зовнішньої розвідки (з 2002 р.), фінансових і податкових органів (з 2003 р.), Центрального антикорупційного бюро (з 2006 р.), Бюро національної безпеки (з 2007 р.), Ради Міністрів та органів з боротьби з відмиванням коштів й фінансуванням тероризму (з 2009 р.). Своєю діяльністю вони охоплюють територію всієї країни, комплектуються документами структур, при яких створені й функціонують, та підпорядковуються центральному керівництву згаданих структур. Після закінчення 50-річного терміну з моменту створення документів, які в них збері-

гаються, останні підлягають обов'язковій передачі на постійне зберігання до центральних державних архівів; 3) архівний фонд архівних підрозділів органів державної влади, державних підприємств, установ й організацій, а з 1998 р. також органів місцевого самоврядування, які виступають джерелами комплектування для архівів державної архівної служби. Архівним підрозділам заборонено зберігати історичні фонди; 4) архівний фонд державних установ й інституцій, яким з огляду на характер їхньої діяльності й історичні традиції дозволено постійне або довготривале зберігання в себе створених ними архівних документів й історично сформованих збірок. В даному випадку мова йде фактично про архівні підрозділи інституцій із постійним складом документів. До них належать ПАН, Головне статистичне управління та вищі навчальні заклади; 5) збірки рукописів державних бібліотек і музеїв, які збирають і зберігають документи архівного характеру та виконують щодо них функції державних архівів, хоча й не підпорядковуються державній архівній службі.

Недержавний архівний фонд спершу утворювали архівні документи, які не були власністю державних органів й інституцій. Згодом ним стали вважати документи, які не входять до складу ДАФ³⁹. Він поділяється на облікований (*ewidencjonowany*) та необлікований (*nieewidencjonowany*). З метою охорони документів цього фонду до 2007 р. головним директором державних архівів і державними архівами вівся їх окремий реєстр. *Облікований недержавний архівний фонд* складається з документів, які з'явилися в результаті діяльності політичних партій й організацій, кооперативних і громадських організацій, костелів і релігійних громад, а також інших недержавних інституцій. Архівні документи цих інституцій, окрім костелів і релігійних спільнот, раніше входили до складу ДАФ. Внесення їх до складу Недержавного архівного фонду було одним із ключових нововведень закону, а у випадку з документацією релігійних організацій виявом централізації архівної справи. У разі ліквідації або припинення діяльності недержавних інституцій їхні документи стають власністю держави, вносяться до складу ДАФ та за рішенням головного директора державних архівів передаються на постійне зберігання до одного з державних архівів. Особи, в яких зберігаються документи Облікованого недержавного архівного фонду, можуть передавати їх у власність держави або на депоноване зберігання у державні архіви.

Недержавні інституції зобов'язані забезпечувати облік і зберігання документів Облікованого недержавного архівного фонду, які в них зберігаються. Разом із тим їм дозволяється самостійно визначати правила й порядок доступу до них і користування ними. Законом їм також було надано право зберігати у себе архівні збірки, які відклалися у них історично. Прикладом зберігання у Польщі недержавними інституціями значних за обсягом і важливих за значенням історичних архівних

фондів є численні церковні й монастирські архіви. Архіви недержавних інституцій співпрацюють із державною архівною службою в рамках окремих договорів, укладених між керівними органами цих інституцій і міністром, відповідальним за державну політику в архівній сфері.

Необлікований недержавний архівний фонд утворюють архівні документи, які виникли внаслідок діяльності фізичних осіб та є їх власністю або їхніх спадкоємців. Це право власності обмежується єдиною заборонаю несанкціонованого вивезення документів за кордон. Необлікований недержавний архівний фонд становить єдину групу документів НАФ, які не підлягають внесенню до складу ДАФ. Вони можуть бути об'єктами операцій купівлі-продажу або дарування та передаватися власниками до державних архівів на депоноване зберігання. До 2007 р. за поданням їх власників або користувачів та на підставі відповідного рішення директора державного архіву документи Необлікованого недержавного архівного фонду як і документи недержавних інституцій могли вноситися до реєстру Недержавного архівного фонду. Тоді ж було скасовано низку норм із початкової редакції закону, які зобов'язували власників або користувачів внесених до цього реєстру документів забезпечити їх належне збереження, зокрема: оберігати їх від знищення і фізичного пошкодження; повідомляти державний архів про випадки, які можуть мати негативний вплив на стан й умови зберігання архівних документів; повідомляти державний архів про передачу іншій особі права власності на документи. Директорів архівів також було позбавлено права у разі виникнення загрози знищення, пошкодження чи вивезення за кордон внесених у реєстр документів приймати рішення про їх вилучення у їхніх власників та передачу на тимчасове зберігання до архіву до усунення несприятливих для них чинників⁴⁰. Держава фактично втратила усі механізми контролю документів НАФ, які перебували у приватній власності фізичних осіб.

Уся документація, яка створюється у державних органах й інституціях та органах місцевого самоврядування, упродовж визначеного терміну зберігається в них, після чого архівні документи передаються на постійне зберігання до державних архівів, а неархівна документація підлягає видаленню, а потім знищенню. Окрім практичного, цей пункт закону мав також важливе правове й теоретичне значення, оскільки змінив попереднє трактування поняття "архівні матеріали". Воно вживається лише стосовно документів, які мають історичну цінність, підлягають постійному зберіганню, а тому сукупно формують НАФ. Створена в державних органах й установах документація поділяється на дві категорії – архівні та неархівні документи. Політичні партії і організації, кооперативні і громадські організації, костели і релігійні спільноти та інші недержавні інституції мають право самостійно визначати порядок роботи з власною документацією, зокрема здійснювати її поділ на архівну й неархівну.

Закон про Національний архівний фонд та архіви вперше в історії архівної справи Польщі створив правові засади для захисту архівних документів. Так, усі суб'єкти діяльності, які є джерелами комплектування ДАФ, повинні забезпечувати належний облік, зберігання та захист від пошкодження, знищення або втрат документації, яка в них створюється. При виконанні цих вимог вони мають керуватися затвердженими головним директором державних архівів спеціальними правилами й інструкціями. Це не стосується державних органів й інституцій, архіви яких не підпорядковуються Головній дирекції державних архівів. Політичні партії й організації, кооперативні і громадські організації, костели і релігійні громади та інші недержавні інституції, які комплектують Облікований недержавний архівний фонд, мають право на власний розсуд здійснювати облік, зберігання і захист створеної ними документації. Закон забороняє продаж архівних документів, які входять до складу ДАФ та Облікованого недержавного архівного фонду. Об'єктами операцій купівлі-продажу можуть бути тільки документи Необлікованого недержавного архівного фонду, які є власністю фізичних осіб. Державній архівній службі законодавство гарантує пріоритетне право на придбання виставлених на продаж архівних документів. Державні й недержавні інституції, в яких створюються або зберігаються архівні документи (а до 2007 р. ще й фізичні особи, які були власниками чи користувачами внесених у реєстр документів Облікованого недержавного архівного фонду), зобов'язані створювати належні умови для зберігання цих документів, запобігати їх пошкодженню, знищенню чи втраті, а в разі потреби забезпечити їх реставрацію. Закон забороняє вивіз за кордон документів НАФ. У випадках, коли цього вимагають державні чи приватні інтереси громадян, головний директор державних архівів може надати дозвіл на тимчасове вивезення архівних документів.

Одним із дієвих механізмів правового захисту документів НАФ від пошкодження, знищення, втрати, а також незаконного вивезення їх за кордон є передбачені законом санкції проти правопорушників. Так, за свідоме пошкодження чи знищення архівних документів особам, які безпосередньо відповідають за їх охорону й захист, загрожує позбавлення волі терміном до 3 років. За несвідоме вчинення таких дій порушник підлягає позбавленню волі або ж сплаті штрафу. Позбавленням волі терміном до 3 років караються також особи, які без відповідного дозволу органів архівної влади вивозять архівні документи за кордон або вчасно їх не повертають. Для осіб, які самі продають або сприяють продажу чи купівлі документів, які входять до складу НАФ, знаючи про їх подальше незаконне вивезення за кордон, передбачено позбавлення волі терміном до 3 років. За несвідоме вчинення згаданих дій передбачено покарання у вигляді позбавлення волі або сплати грошового штрафу. Сплаті штрафу, а з 1998 р. ще й позбавленню волі,

підлягали особи, які як власники або користувачі внесених у реєстр недержавного архівного фонду документів не оберігали їх від знищення або пошкодження, а також вчасно не повідомляли державний архів про обставини, які можуть мати негативний вплив на стан і умови зберігання архівних документів, про передачу прав власності чи користування архівними документами іншій особі та про зміну місцез перебування документів⁴¹. У 2007 р. цю норму було вилучено з закону⁴².

Закон про Національний архівний фонд та архіви від 1983 р. підсумував декілька етапів поступального розвитку архівної системи незалежної Польщі та започаткував новий період в історії її архівістики, який характеризувався появою принципового нового поняття – Національного архівного фонду. З одного боку, воно акумулювало й синтезувало у собі увесь попередній багаторічний досвід і напрацювання у сфері архівного законодавства та теорії і практики архівної справи, з іншого, враховуючи суспільні потреби й національні інтереси в гуманітарній сфері, визначило подальший шлях розвитку архівної галузі Польщі, основним пріоритетом якої було визначено максимальне збереження, активне примноження та якнайповніше використання усіх інформаційних ресурсів держави. Під впливом різноманітних суспільно-політичних й адміністративних чинників впродовж останніх майже тридцяти років зміст й обсяг поняття НАФ, так само як і склад і структура цього фонду, неодноразово зазнавали якісних змін і доповнень. Незмінним увесь цей час залишався самий статус НАФ як базової правової категорії польського архівного законодавства та найвищої класифікаційної архівної одиниці країни.

¹ Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami // “Dziennik Praw Państwa Polskiego”. – 1919. – Nr.14. – Poz. 182. Текст декрету міститься також у: Pierwsze akty prawne o organizacji polskich archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z dnia 31 lipca 1918 r. i dnia 7 lutego 1919 r. Oprac. do druku M. Motas // “Archeion”. – 1968. – T. 50. – S. 27–50. Аналіз декрету див.: Motas M. O przepisach archiwalnych w Polsce międzywojennej (1918–1939). – “Archeion”. – 1968. – T. 48. – S. 111–136; Mencil T. Dekret o archiwach i opiece nad archiwaliami z 7 lutego 1919 r. na tle ówczesnego ustawodawstwa archiwalnego w Europie // Sześćdziesięciolecie polskich archiwów państwowych. – Warszawa, 1981. – S. 5–37.

² Детальніше про діяльність державної архівної служби у Польщі у міжвоєнний період, зокрема у сфері здійснення нагляду й контролю за архівними документами недержавних архівів див.: Mamczak-Gadkowska I. Archiwa Państwowe w Drugiej Rzeczypospolitej. – Poznań, 2006. – 432 s.

³ Gerber R. Cele i zadania służby archiwalnej w Polsce // “Archeion”. – 1951. – T. 19–20. – S. 13–14.

⁴ Bielińska M. Dekret z 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych a ustawy innych krajów socjalistycznych // Sześćdziesięciolecie polskich archiwów państwowych. – Warszawa, 1981. – S. 40–41.

⁵ *Gerber R.* Wytyczne do projektu nowelizacji dekretu o państwowej służbie archiwalnej // "Archeion". – 1948. – T.18. – S.65-69. Про саму архівну конференцію див.: *Suchodolski W.* Potrzeby archiwów państwowych w świetle wniosków, zgłoszonych na Wrocławskiej konferencji archiwistów // "Archeion". – 1948. – T.18. – S. 47–60.

⁶ Dekret z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych // "Dziennik Ustaw". – 1951. – Nr. 19. – Poz. 149. Текст Декрету міститься також у: Dekret z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych // "Archeion". – 1951. – T. 19–20. – S. 4–5.

⁷ *Woszczyński B.* Od dekretu do ustawy. Z problematyki polskiego ustawodawstwa archiwalnego // Historia i współczesność. Profesorowi Marianowi Wojciechowskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin. – Warszawa, 1987. – S. 332–335.

⁸ Архивное дело в Польской народной республике: Реферативный обзор. – Москва, 1975. – С. 42.

⁹ *Altman H.* W dziesięciolecie dekretu o archiwach państwowych // "Archeion". – 1962. – T. 37. – S. 7–8.

¹⁰ *Tomczak A.* Rzut oka na dzieje archiwów polskich i na ich aktualne zadania // "Archeion". – 1966. – T. 43. – S. 59.

¹¹ Polski słownik archiwalny. – Warszawa, 1974. – S. 18, 51.

¹² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego // "Dziennik Ustaw". – 1952. – Nr. 24. – Poz. 165.

¹³ В оригіналі: wszelkiego rodzaju dokumenty, księgi, akta, mapy, plany, fotografie, fotokopie, materiały fonograficzne itp., niezależnie od treści, formy zewnętrznej, techniki, daty i sposobu ich powstania oraz miejsca przechowywania. У польській архівістиці поняття "akta" є збірним та вживається у множині для означення документації письмового характеру незалежно від техніки її виконання і внутрішньої форми, що виникла в результаті діяльності фондоутворювача, див.: Polski słownik archiwalny. – Warszawa, 1974. – S. 14–15. Поняття "dokument" має два значення: 1) завірний документ, укладений із дотриманням прийнятих у даний час і у даному місці внутрішніх і зовнішніх форм, який підтверджує чи створює новий правовий стан або служить для виконання визначених функцій; 2) будь-який запис, що є свідченням певного факту чи фактів, виявів об'єктивної дійсності або проявів людської думки, див.: Polski słownik archiwalny. – Warszawa, 1974. – S. 27–28.

¹⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego // "Dziennik Ustaw". – 1957. – Nr. 12. – Poz. 66.

¹⁵ В оригіналі: wszelkiego rodzaju akta, dokumenty, księgi, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany – niezależnie od techniki ich wykonania – oraz fotografie, filmy, nagrania dźwiękowe, inna dokumentacja utrwalona sposobem mechanicznym.

¹⁶ Polski słownik archiwalny. – Warszawa, 1974. – S. 21.

¹⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1958 r. zmieniające rozporządzenie z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego // "Dziennik Ustaw". – 1959. – Nr. 2. – Poz. 12.

¹⁸ *Stępniaak W.* Archiwalia w polskim systemie prawnym ochrony dóbr kultury // "Archeion". – 1987. – T. 82. – S. 63–76.

¹⁹ Про законотворчу діяльність у сфері архівної справи у Польщі у 1960–1970-х рр. див.: *Walichnowski T.* Kierunki rozwoju archiwistyki polskiej. – Warszawa–Łódź, 1979. – S. 159–161; *Цього ж автора.* Z prac nad doskonaleniem prawa archiwalnego w Polsce // "Archeion". – 1979. – T. 68. – S. 7–19. *Його ж.* Założenia i koncepcje przyszłych zmian polskiego ustawodawstwa ar-

chiwalnego na tle rozwiązań organizacyjno-prawnych służb archiwalnych innych państw // *Sześćdziesięciolecie polskich archiwów państwowych*. – Warszawa, 1981. – S. 56–73; *Woszczyński B.* Od dekretu do ustawy. Z problematyki polskiego ustawodawstwa archiwalnego // *Historia i współczesność. Profesorowi Marianowi Wojciechowskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*. – Warszawa, 1987. – S. 325–338.

²⁰ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // *“Dziennik Ustaw”*. – 1983. – Nr. 38. – Poz. 173; Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 sierpnia 2002 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // *“Dziennik Ustaw”*. – 2002. – Nr. 171. – Poz. 1396; Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 maja 2006 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // *“Dziennik Ustaw”*. – 2006. – Nr. 97. – Poz. 673; Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // *“Dziennik Ustaw”*. – 2011. – Nr. 123. – Poz. 698; *Аналіз тексту закону див.: Biernat Cz.* Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // *“Archeion”*. – 1986. – T. 80. – S. 55–85; *Łysiak L.* Nowe polskie prawo archiwalne // *“Archeion”*. – 1987. – T. 82. – S. 7–27; *Ryszewski B.* Uwagi dyskusyjne o nowej polskiej ustawie archiwalnej // *“Archiwista”*. – 1984. – Nr. 1–2. – S. 23–31; *Woszczyński B.* Wybrane problemy Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // *“Archiwista”*. – 1983. – № 3–4 (74–75). – S. 1–10.

²¹ *Biernat Cz.* Wpływ demokratycznych przeobrażeń ustrojowych na zmiany systemowe kształtowania zasobu archiwalnego // *Historia i archiwistyka. Księga pamiątkowa ku czci prof. A. Tomczaka*. – Toruń–Warszawa, 1992. – S. 253.

²² Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa // *“Dziennik Ustaw”*. – 1998. – Nr. 106. – Poz. 668.

²³ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne // *“Dziennik Ustaw”*. – 2005. – Nr. 64. – Poz. 565. В оригіналі: Materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego ... są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne ... oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.

²⁴ Ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych // *“Dziennik Ustaw”*. – 1996. – Nr. 156. – Poz. 775.

²⁵ Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // *“Dziennik Ustaw”*. – 2000. – Nr. 48. – Poz. 546.

²⁶ Ustawa z dnia 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innym organom państwowym // "Dziennik Ustaw". – 1989. – Nr. 34. – Poz. 178.

²⁷ Ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych // "Dziennik Ustaw". – 1996. – Nr. 156. – Poz. 775.

²⁸ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu // "Dziennik Ustaw". – 2002. – Nr. 74. – Poz. 676.

²⁹ Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi polskiemu // "Dziennik Ustaw". – 1998. – Nr. 155. – Poz. 1016.

³⁰ Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // "Dziennik Ustaw". – 2000. – Nr. 48. – Poz. 546.

³¹ Ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. o utworzeniu Wojewódzkich Kolegiów Skarbowych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zadania i kompetencje organów oraz organizację jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych // "Dziennik Ustaw". – 2003. – Nr. 137. – Poz. 1302.

³² Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym // "Dziennik Ustaw". – 2006. – Nr. 104. – Poz. 708.

³³ Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz Ustawy – Kodeks pracy // "Dziennik Ustaw". – 2007. – Nr. 64. – Poz. 426.

³⁴ Ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // "Dziennik Ustaw". – 2009. – Nr. 39. – Poz. 307.

³⁵ Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw // "Dziennik Ustaw". – 2009. – Nr. 166. – Poz. 1317.

³⁶ Pismo okólne nr.1 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 29 kwietnia 1992 r. w sprawie postępowania z do-kumentacją przejętą z b. archiwów komitetów wojewódzkich Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KW PZPR) // Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000. – Warszawa, 2001. – S. 573–582.

³⁷ Porozumienie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych i Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 15 kwietnia 1994 r. w sprawie dokumentacji byłej państwowej jednostki organizacyjnej "Polskie Radio i Telewizja" // Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000. – Warszawa, 2001. – S. 175–176; Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // "Dziennik Ustaw". – 2000. – Nr. 48. – Poz. 546.

³⁸ Внаслідок ліквідації у Польщі у 1975 р. повітів і збільшення кількості воєводств (до реформи їх було 17, після реформи стало 49) державні повітові архіви припинили своє існування. Частина з них стала відділами старих і новостворених державних воєводських архівів, частину було ліквідовано, а замість них створено експозитури воєводських архівів. Закон про Національний архівний фонд та архіви від 1983 р. перейменував державні воєводські на державні архіви. Внаслідок територіально-адміністративної реформи 1998 р.

воеводства було укрупнено (їх стало 16), а повіти відновлено (їх було 300). Дворівнева система державних архівів (центральні архіви – місцеві архіви) не зазнала жодних змін.

³⁹ Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy – Kodeks pracy // “Dziennik Ustaw”. – 2007. – Nr. 64. – Poz. 426.

⁴⁰ Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy – Kodeks pracy // “Dziennik Ustaw”. – 2007. – Nr. 64. – Poz. 426.

⁴¹ Ustawa y dnia 6 czerwca 1997 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny // “Dziennik Ustaw”. – 1997. – Nr. 88. – Poz. 554.

⁴² Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy – Kodeks pracy // “Dziennik Ustaw”. – 2007. – Nr. 64. – Poz. 426.

Рассмотрены основные этапы законотворческой деятельности в Польше в XX ст. в сфере осуществления надзора, защиты и управления совокупным архивным фондом страны. Проанализированы соответствующие нормативно-правовые акты и ключевые понятия польского архивного законодательства – Государственный архивный фонд (в редакции 1952 и 1957 гг.) и Национальный архивный фонд.

Ключевые слова: Государственный архивный фонд; Национальный архивный фонд; архивные документы; архивные фонды; государственная архивная служба.

There are considered the main stages of the legislative activity in Poland in 20 century in the sphere of control, protection and the management of the collective archival fond of Ukraine. There are analyzed the appropriate regulative acts and the key concepts of the Polish archival legislation - The State Archival Fond (the version of 1952 and 1957) and the National Archival Fond.

Keywords: The State Archival Fond; the National Archival Fond; the archival documents; the archival fonds; the Archival State Service.